

מדרש קהלת רבה (פ"ז טו)

את הכל ראיתי בימי הבלי, שאלו את שמואל הקטן מהו דכתיב יש צדיק אוכד בצדקו, אמר להם גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהצדיק עתיד לבא לידי מייט, אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו שנאמר יש צדיק אוכד בצדקו ויש רשע מאריך ברעתו כל זמן שאדם חי הקב"ה מצפה לו לתשובה, מת אבדה תקותו שנאמר (משלי י"א) במות אדם רשע תאבד תקוה, לכת אחת לסטין שהיתה חבושה בבית האסורין, חתר אחד מהן חתירה אחת וברחו כולן, נשתייר שם אחד מהן ולא ברח, כיון שבא השלטון התחיל לחכטו במקל, א"ל ביש גדא וטמיע מזלא חתירתא קומך לא הות עריק, כך לעתיד לבא הקב"ה אומר לרשעים התשובה לפניכם ולא שבתם, אלא (איוב י"א) ועיני רשעים תכלינה, ומפני שלשה דברים אמר ר' יאשיה הקב"ה מאריך פנים עם הרשעים בעוה"ז, שמא יעשו תשובה, או יעשו מצות שישלם להם הקב"ה שכרן בעוה"ז או שמא יצאו מהן בנים צדיקים, שכן מצינו האריך פנים לאחו ויצא ממנו חזקיה, עם אמון יצא ממנו יאשיהו, שמעי יצא ממנו מרדכי.

שערי תשובה שער א

א מן הטובות אשר היטיב השם יתברך עם ברואיו, כי הכין להם הדרך לעלות מתוך פחת מעשיהם ולנוס מפח פשעיהם, לחשוך נפשם מני שחת ולהשיב מעליהם אפו, ולמדם והזהירם לשוב אליו כי יחטאו לו, לרוב טובו וישרו כי הוא ידע יצרם, שנאמר (תהלים כה, ח): "טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך", ואם הרבו לפשוע ולמרוד ובגד בוגדים בגדו, לא סגר בעדם דלתי תשובה, שנאמר (ישעיה לא, ו): "שובו לאשר העמיקו סרה". ונאמר (ירמיה ג, כב): "שובו בנים שובכים ארפה משובותיכם".

והזהרנו על התשובה בכמה מקומות בתורה, והתבאר, כי התשובה מקובלת גם כי ישוב החוטא מרוב צרותיו, כל שכן אם ישוב מיראת השם ואהבתו, שנאמר (דברים ד, ל): "בצר לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו". והתבאר בתורה, כי יעזור ה' לשבים כאשר אין יד טבעם משגת ויחדש בקרבם רוח טהורה להשיג מעלת אהבתו, שנאמר (דברים ל, ב): "ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו ככל אשר אנכי מצוך היום וביניך בכל לבבך ובכל נפשך". ואומר בגוף הענין (דברים ל, ו): "ומל ה' את לבבך ואת לבב זרעך" - להשיג אהבתו. והנביאים והכתובים דברו תמיד על דבר התשובה, עד כי באו עקרי התשובה כלם מפורשים בדבריהם כאשר יתבאר.

ב ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, וכידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמר רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז, לב): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פרצו ויעבורו ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש ההוא עודנו עצור, ויך אותו במטהו. אמר לו: קשה יום! הלא המחותרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המלט על נפשך?

דרשות הר"ן הדרוש השישי

במה אקדם ה' וגו' (מיכה ו, ו). [הנהגה] אין ספק שהמציאות כולו חסד פשוט, כמו שאמר הכתוב (תהלים פט ג) עולם חסד יבנה, כי לא קדם לנו דבר ראוי שנקבל עליו גמול, אבל טובותיו מתמידות עלינו תמיד, ומרוב התמדתם והרגלם אצלנו סכלנו בהם, כמו שאמר הכתוב (הושע יא ג) ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרועותיו ולא ידעו כי רפאתים, פירוש כי מרוב הטובה שהטיב השם יתברך לאפרים, סכלו בה ולא חשבוה לטובה כלל, כי הדבר המורגל לא יורגש, ומן הטובות הגדולות שהטיב השם יתברך לנו והחסדים העצומים, הוא ששיער המצות בענין שתושג עשייתם בנקלה ולא יבאו לטורח, כי רצה השם יתברך לזכותנו ולא העמיס עלינו העבודות הכבדות שנקוץ בהם. וזהו שדרשו בתענית (ד) אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי (ירמיה יט ה).

ובפרט נתבאר זה בענין התשובה, שההיקש יורה ויחייב, שעבר סכל שהמרה במלך גדול שהטיבו בתכלית הטוב, שאם יתן איש את כל הון ביתו בכופר עונו בוז יבוזו לו, ושיהיה כוסף בתכלית הכוסף לתת כל אשר לו, גם בניו ובנותיו, בכפרת חטאיו, זה היה מן הראוי. אבל השם יתברך היקל על זה, ובחר בתשובה וצוה עליה, וכיאר ענינה בדבר קל מאד, והוא החרטה על מה שעבר והטבת המעשה על העתיד, והבטיחנו בזה הבטחה שלמה, שאם יעשה כן יכופרו העונות הקודמים לגמרי, וזה פלא עצום וחסד נשגב למאד.

כל זה ביאר הנביא בכאן. אמר על צד ההצעה, שהיה מן הראוי ושהשכל יורה, שיהיה החוטא בזאת המחשבה שיאמר כן במה אקדם ה' וגו' ויכפר לי על חטאי, היספיק לי בזה שום דבר, האקדמנו בעולות וגו' הירצה ה' באלפי אילים ויכפר על חטאי, ואם כל זה לא יספיק לי, היספיק לי אם אתן בכורי לכפר פשעי, ופרי בטני לתרופת חטאת נפשי, ובכאן דקדק הר"ר יונה זצ"ל (שערי תשובה שער א' אות כה) כי על הפשעים שהם המרדדים, כמו שמוזכר ביומא (לו:): פרק הממונה אמר בכורי שהוא היותר יקר, ועל החטאים שהם השגגות אמר פרי בטני. כל אלה דברי הנביא על צד ההצעה שהיה ראוי שיאמר כן החוטא, כאיש נכסף להשיג דבר יקר, שלא ייקר בעיניו דבר, ובלבד שיוכל להשיג הדבר ההוא שהוא כוסף ומשתוקק אליו, והוא סליחת העונות.

והיתה התשובה בזה הגיד לך אדם מה טוב ומה ה' דורש ממך, כלומר באמת כן היה ראוי וכן גזור השכל כדברך עמך, אבל השם יתברך הפליא עמך לעשות, ואינו רוצה מעמך אלף אלפים אילים ורכבות נחלי שמן ולא בכורך ופרי בטנך, כמו שאמר הכתוב (ירמיה יט ה) אשר לא צויתי ולא דברתי ולא עלתה על לבי, וכמו שדרשו רבותינו ז"ל (תענית ד א), אינו רוצה מאתך רק כשרון המעשה, והוא עשות משפט וגו', והם דברים קלים מאד וישגו מהרה.